

TEXTUL LIRIC – STRUCTURĂ DIDACTICĂ DESCHISĂ

Iuliana OICĂ¹

iulia_oica@yahoo.com

RÉSUMÉ: L'article part de la présentation des aspects méthodologiques concernant l'étude de la langue et de la littérature roumaines à l'école, marquant le rôle décisif de la lecture, la nécessité de comprendre et d'appliquer les éléments de composition spécifiques au texte poétique, spécifiant les niveaux de texte lyrique, de langue et d'expressivité. La littérature roumaine vise à développer l'intérêt des étudiants pour la lecture de textes littéraires, la modélisation de leur goût esthétique, la réalisation d'un horizon culturel composé d'autant de connaissances que possible. La formation des compétences implique le placement de l'étudiant au centre de l'activité didactique et suppose à la fois une compétence de communication et une compétence culturelle de l'étudiant. Au lycée, les élèves prennent de plus en plus conscience des spécificités de la littérature, de l'influence et du charme qu'ils peuvent exercer sur le lecteur. Dans une autre perspective, la littérature stimule et développe la capacité de l'élève à être créatif, à argumenter un certain point de vue.

MOTS CLÉS: horizon culturel, compétences en communication, créatif, point de vue, lecture

Lectura capătă scopuri (in)formative, fiind partea cea mai importantă din cadrul orelor de literatură, o sursă principală de cunoaștere, un spațiu al căutării. Elevul care citește devine un partener activ în actul lecturii, formându-și capacități critice și reflexive, stimulându-și creativitatea și dezvoltându-și emoțiile. Literatura nu mai poate fi percepută ca un obiect al cunoașterii, ci ca un mediator al acesteia, un domeniu al memoriei culturale. În zilele noastre, lectura nu mai este o formă pasivă de receptare, este un proces ce implică mai mulți factori: textul, autorul, contextul, cititorul, extinzându-se dincolo de granițele literaturii. De aceea, scenariile didactice trebuie centrate pe elevul-cititor și pe elementele implicate de actul lecturii. Prin urmare, structurile la nivel textual se diversifică iar elevii trebuie să descopere, prin actul lecturii, sensurile textelor.

¹ Profesor de Limba și literatura română la Colegiul Tehnic „D. Ghika” Comănești

Astfel, se trece de la un demers centrat pe text și pe evidențierea elementelor sale integratoare la unul focalizat pe lector și pe învățarea unor strategii de lectură și de interpretare, care să-l transforme într-un cititor avizat: „noua orientare este, în întregul său, expresia spiritului timpului, manifestat prin insistența, devenită aproape obsesivă, asupra momentului lecturii, al interpretării, al colaborării sau cooperării receptorului”². Lectura înseamnă edificiu, construit cu ajutorul semnificațiilor textului, pe care elevul le descoperă sub îndrumarea atentă a unui profesor de literatură competent.

Din perspectiva didacticii, problematica textului poate fi evidențiată în funcție de scopurile formative și de accesibilitate ale acestuia. Valoarea formativă este conferită și de prestigiul scriitorului în cadrul literaturii naționale și universale. Textul trebuie să transmită un mesaj, cu un anumit grad de accesibilitate, dar perceptibil de către elevi iar tematica și problematica operelor studiate trebuie să se înscrie în sfera de preocupare a acestora. Se consideră că textele narative sunt mai accesibile decât cele lirice, pentru că pot fi povestite, de cele mai multe ori conțin subiecte atractive pentru elev, pe când liricul impune asimilarea unor cunoștințe din teoria literaturii.

Profesorul trebuie să elaboreze strategii prin care să implice elevii în procesul de analiză a textului liric, amplificând încrederea acestora în forțele proprii. Se fundamentează *competența lecturală* a elevilor deoarece aceștia devin cititori capabili să sesizeze atât structura formală, cât și cea de adâncime ale textelor studiate. În actul lecturii, cititorul, în cazul nostru elevul, angajează structuri de tip cognitiv și afectiv, cunoștințe despre lume și limbă, tot felul de procese de integrare, de elaborare și metacognitive. Atitudinea față de lectură trebuie să fie deschisă, trebuie modelată, fiind unul dintre obiectivele fundamentale ce trebuie atins în cadrul orei de literatură.

Opera lui George Bacovia propune elevilor un univers poetic inedit, în care se poate regăsi fiecare dintre ei, le oferă posibilitatea de a-și dezvolta gândirea critică. Receptarea poeziilor sale se instituie ca o succesiune de operații cu scopul de a da răspunsuri la numeroasele situații problematizante ridicate de particularitățile gândirii poetice bacoviene și ale limbajului implicat. Textele sale poetice cuprinse în manualele școlare se

² Alina Pamfil, *Limba și literatura română în școală. Structuri didactice deschise*, ediția a III-a, Pitești, Editura „Paralela 45”, 2003, p. 130.

constituie în adevărate repere atât la nivelul mesajului artistic pe care îl transmit, cât și în privința situației autorului în modernismul interbelic.

Curriculum-ul de literatură pentru liceu menționează la secțiunea *Texte propuse* următoarele texte literare aparținând lui George Bacovia:

- *Moină* (text liric, din cadrul temei *Școala* pentru clasa a IX-a);
- *Liceu* (text la prima vedere, clasa a IX-a);
- *Lacustră* (clasa a X-a);
- *Amurg violet* (clasa a X-a);
- *Nervi de primăvară* (lectură suplimentară pentru clasa a X-a);
- Studiu de caz: *Symbolismul european-spre o nouă sensibilitate poetică* (clasa a XI-a); pentru a se documenta, elevii trebuie să studieze opera poetică bacoviană, pe care să o integreze în curentul literar și cultural numit symbolism;

– *Rar, De iarnă, Decembre, Nocturnă, Poemă în oglindă, Sonet* (lectură suplimentară/text la prima vedere pentru clasa a XII-a);

– George Bacovia, autor canonic – cel puțin un text (clasa a XII-a, programa de bacalaureat); aici, se studiază, de obicei, arta poetică *Plumb*.

– Studiu de caz: *Diversitate tematică, stilistică și de viziune în poezia interbelică* (clasa a XII-a); elevii trebuie să se documenteze temeinic pentru a sesiza particularitățile creațiilor poezilor moderni interbelici, printre care se află și George Bacovia.

Textele menționate anterior sunt studiate pentru a ilustra concepte de teorie literară cu privire la structura textului poetic, limbajul poeziei, repere ale evoluției poeziei românești: comunicarea în textul poetic (eul liric etc.), lirism obiectiv și subiectiv, elemente de compoziție în textul liric (recurențe, simetrii, opoziții etc.), nivelurile textului poetic (fonetic, morfosintactic, lexico-semantic, stilistico-textual), caracteristicile limbajului poetic (expresivitate, ambiguitate, sugestie etc.), imaginarul poetic, figurile de stil, elementele de prozodie etc. Fiecare text poetic va fi studiat prin alocarea unui timp cuprins între o oră și patru sau cinci ore, în care elevii se vor familiariza cu activitatea literară a scriitorului și, prin lectura textului, vor identifica și vor aprofunda noțiuni de teorie literară, vor explora conținutul din perspectiva lectorului inocent, dar vor trece la analiza textului urmărind mai multe nivele ale acestuia, vor face corelații cu alte texte poetice studiate, apoi își vor expune propriile judecăți de valoare, pornind de la citate critice.

În analiza unui text liric, important este să existe *convorbirea*

pregătitoare, prin intermediul căreia elevul să devină curios, să-i stârnească interesul cu privire la textul literar, de care trebuie să se apropie treptat. Elevii de clasa a IX-a dețin informații minimale cu privire la autorul G. Bacovia, întrucât au studiat în clasa a VIII-a poezia *Decor* și li se pot cere prezentarea unor informații sumare despre autor și opera acestuia, într-o fișă autobiografică, ce ar trebui să cuprindă date despre viața scriitorului, punând accent pe momentele importante din activitatea sa literară, despre volumele de poezii publicate. Discuția dintre profesor și elevi poate fi susținută de materiale ilustrative precum: fotografii, power-pointuri, tablouri după poeziile bacoviene, imagini cu privire la perioada respectivă.

În clasa a IX-a, se valorifică informațiile și mai ales experiența de viață a adolescenților iar textele sunt legate între ele prin același aparat conceptual, diferențele tematice, de operare analitică și de organizare a parcursului didactic urmărind atingerea obiectivelor cadru ale actualei programe, care vizează: cultivarea plăcerii de a citi și a sensibilității estetice, dezvoltarea abilității de a recepta și de a produce o gamă variată de texte, însușirea și practicarea diverselor strategii de comunicare. Astfel, se stabilesc conexiuni cu imaginarul poetic din textul propus spre analiză, pentru a identifica disponibilitățile genului liric, sentimentele de nemulțumire și dezamăgire față de școală, în formularea sintetică și figurată a poeziei. În acest caz, metoda ciorchinului se poate folosi pentru a stârni interesul elevilor și a identifica tema/motivele textului.

Este foarte importantă prezentarea legăturii dintre viață și creație în desăvârșirea unui scriitor, apoi profesorul va preciza tema abordată și va înscrie textul în opera autorului. Poezia selectată presupune mai întâi o lectură care să pună accentul pe reacțiile elevilor față de text, cele de ordin emoțional iar elevii trebuie să răspundă la întrebări precum: ce atmosferă prezintă această poezie? Textul poate fi explorat, în pași mărunți, prin întrebări adresate lectorilor cu privire la sentimentele care îi încearcă după citirea acestei poezii, pe marginea atmosferei tipic bacoviene: ba dezolantă și funebră, ba solitară sau întunecată. Tema școlii se interferează cu tema jocului sau a copilăriei.

Analiza textului înseamnă și întrebări privitoare la conținutul textului și la particularitățile stilistice: efectele repetițiilor, metonimia anotimpurilor reci toamnă/iarnă, chiasmul verbal, prezența epitetului cromatic inversat, ideile transmise, stările de spirit trăite de sinele angoasat al poetului, imaginea dezolantă a copiilor fără copilărie, lipsiți de tonusul și de

exuberanța specifică vârstei lor reale, având deja aspectul unor bolnavi, maturizați de suferință, atinși de maladii necunoscute. Se vizează capacitatea elevului de a percepe textul poetic și de a stabili anumite puncte de convergență cu alte texte lirice bacoviene prin reliefaarea unității de conținut și de expresie artistică din creația autorului. De exemplu, să conceapă o paralelă între motivul singurătății umane în opera lirică eminesciană (sentiment intimist, voluptuos, generator de reverii) și creația bacoviană (stare de teamă, de izolare în raport cu lumea, anticipând sfârșitul și provocând nevroze).

În final, cititorul trebuie să stabilească conexiuni între existența retrasă a scriitorului, ce cunoaște bine viața târgurilor din provincie, cu o fire fragilă, pasionat de literatură și de muzică, cititor de poezii aparținând lui M. Eminescu, G. Coșbuc, Al. Macedonski, cânta la vioară improvizând pe versurile poeților favoriți și opera lirică ce impresionează nu prin cantitate, ci prin virtuozitate, prin simbolistică, propunând intuiția umană drept modalitate de percepere a esenței fenomenelor. Acestea demonstrează contribuția lui Bacovia la desăvârșirea modernismului interbelic.

Tot în clasa a IX-a se analizează o altă poezie bacoviană: *Liceu*, din cadrul aceleiași teme, și anume *Școala*. Mai întâi, se poate folosi conversația pentru a pune accentul pe procesul de formare și cunoaștere pe care îl face posibil școala ca instituție socială. Preocuparea nu este nici întâmplătoare, nici gratuită, deoarece literatura, la rândul ei, exercită o influență asupra vieții, asupra realității, ca urmare a puterii ei de a propune, de a acredita modele și de a consolida un sistem de valori. Ca temă literară, școala este reprezentată, cel mai adesea, într-o viziune negativă, ca spațiu angoasant, fiind văzută ca o instituție a desființării individualității, deoarece elevii dornici de învățare devin persoane lipsite de imaginație, integrându-se într-un sistem care promovează experimentele sociale oprimate, îndemnând la activități fragmentate, de multe ori nejustificate. Într-un asemenea context, individul nu are nicio șansă de supraviețuire socială, fiind doar un păcălit al sorții neîndurătoare și al mijloacelor inutile de învățare.

Printr-un exercițiu de muncă independentă, elevii vor avea de prezentat în scris (cinci-șapte rânduri) perspectiva poetului asupra școlii având ca text-suport poezia bacoviană, apoi trebuie să verifice, prin lectură, ceea ce au scris. Prin conversația dirijată, elevii trebuie să răspundă la întrebări pe marginea textului studiat, cu privire la:

1. Structura prozodică a poeziei.

2. Care sunt sentimentele celui care își aduce aminte de anii liceului?

Extrageți trei exemple din textul poetic.

3. Prezentați imaginea școlii în viziunea poetului!

4. Explicați semnificația versurilor care se repetă!

5. Comentați semnificația verbelor la indicativ prezent!

6. Evidențiați tipul de lirism, cu două exemple din text!

7. Selectați din text trei cuvinte din câmpul semantic al școlii!

Școala devine în plan literar o temă care se asociază literaturii pentru și despre copii sau scrierilor monografice, respectiv moralizatoare. Propria experiență legată de școală i-a determinat pe marii scriitori ai tuturor timpurilor să scrie pagini evocatoare, unele dintre ele de o valoare estetică incontestabilă. Școala determină formarea individuală a personalității umane, imaginea unei epoci, a unei societăți, deci evoluția literaturii. A fost asociată ideii de educație, încă din Antichitate, apoi devine un ansamblu de reguli și aspirații, în Renaștere este un *abis de știință* așa cum spunea Rabelais, apoi o formă de emancipare a maselor. În operele scriitorilor, școala este un spațiu apăsător, nu tocmai prietenos, memorabilă prin figurile dascălilor, prin imaginea examenelor dificile, a chinurilor de tot felul prin care trec elevii dintotdeauna și de pretutindeni.

Apoi, elevii pot lucra în perechi pentru a completa fișe prin care să evidențieze imaginea școlii așa cum apare în poezia studiată:

Defecte ale șolii prezentate	Citate corespunzătoare	Semnificația fragmentelor citate	Procedee de expresivitate

Prin această analiză, elevii au reușit să refacă imaginea școlii, așa cum o prezintă poetul în textul său. Aceștia vor fi îndrumați apoi să realizeze un eseu structurat în care să integreze toate elementele de formă și de conținut ale textului poetic: semnificația titlului, evidențierea temei și a motivelor literare prezente, structura textului poetic cu rolul versurilor-refren, tipul de lirism, imaginarul poetic, semnificațiile unor structuri-cheie. În această oră, se pot combina exercițiile orale cu cele scrise, lucrul de tip frontal cu munca individuală, în perechi sau în grupe. Corectitudinea exprimării orale și scrise a elevilor este un obiectiv important al fiecărei lecții.

În clasa a X-a, se studiază *Textul poetic. Conținut și formă* iar ca text reprezentativ pentru **Simbolism** este *Lacustră* și ca texte suplimentare:

Amurg violet și Nervi de primăvară. Elevii trebuie să analizeze poezia iar profesorul trebuie să ofere câteva repere precum: încadrarea într-un curent literar și artistic, universul poetic, teama de neant, structura și compoziția, viziunea și stilul, expresivitatea limbajului, imaginarul poetic bacovian, atmosfera bacoviană, coșmarul regresivității. De asemenea, se vor urmări: tema și motivele poetice predominante, axele semantice, momentele lirice cu rol expresiv, semnificațiile poetice ale unor anumite structuri, ale imaginilor menite să amplifice teama trăită de poet, puterea de evocare a figurilor de stil predominante, rolul primelor trei strofe, al sentimentelor provocate de căderea perpetuă a ploii, de zgomotul valurilor, de vuietul lugubru al pilonilor îmbibați de apă, rolul verbelor în exprimarea sentimentelor, al imaginilor auditive amplificate de receptarea lor în timpul nopții, aspecte ale condiției umane, raportul stabilit la nivelul discursului liric între eternitate și istorie. Finalmente, elevilor li se va cere să elaboreze un eseu în care să evidențieze specificul sentimentului de singurătate așa cum este sugerat în poezia studiată, având în vedere raportarea poeziei la alte creații lirice bacoviene, observarea unor corespondențe între ploaie și atitudinea eului liric, a unei stări de psihoză și singurătate, ilustrarea structurii unitare a poeziei.

Apoi, în clasa a XI-a opera lui George Bacovia este receptată în cadrul studiului de caz intitulat *Simbolismul european-spre o nouă sensibilitate poetică*. Elevii au posibilitatea acum să consulte o bibliografie critică bogată, să facă o selecție a textelor, să identifice arte poetice simboliste, trăsăturile specifice acestui curent literar și artistic (sugestie, simbol, muzică), viziunea și tehnica poetică, astfel încât să poată încadra opera scriitorului în contextul acestei mișcări europene. Ei trebuie să studieze individual, dar manualul conține și exerciții variate, în cadrul acestui studiu de caz. De exemplu, în manualul editurii Art, Mircea Martin (coordonator), autori Elisabeta Lăsconi Roșca, Carmen Ligia Rădulescu, Rodica Zane, li se propun elevilor repere ale cazului: definirea simbolismului, revoluția spirituală și de formă, pe care o presupune acest curent european, câteva aspecte definitorii, precursorii poeziei simboliste, drumul de la parnasianism la simbolism, afirmarea noii sensibilități poetice, revolta absolută în artă și literatură, sincronizarea simbolismului românesc cu cel european, popularizarea curentului. Manualul editurii Corint și autorii Eugen Simion (coordonator), Florina Rogalski, Daniel Cristea Enache, Dan Horia Mazilu evidențiază sub titlul *Epoci și ideologii literare* acest curent literar pe care

Îl prezintă succint, apoi propun elevilor grupaje ilustrative de texte lirice din opera lui Charles Baudelaire, Stéphane Mallarmé, Paul Verlaine, apoi Al. Macedonski, George Bacovia (*Decembre*) și Dimitrie Anghel. Accentul cade pe abordarea textelor în clasă, prin câteva repere de interpretare, prin exerciții de redactare și compoziții precum: realizarea unei compoziții argumentative în care să se justifice absența unui univers tematic simbolist a poeziei naturii în sine (a liricii descriptive), a poeziei de idei (conceptuale), a poeziei sociale etc., categorii lirice întâlnite în operele scriitorilor simbolști.

Și manualul de clasa a XII-a include atât texte poetice aparținând acestui scriitor canonic printre care se numără și arta poetică *Plumb*, dar și poezii precum *Rar*, *De iarnă*, *Decembre*, *Nocturnă*, *Poemă în oglindă*, *Sonet*, cât și un studiu de caz intitulat *Diversitate tematică, stilistică și de viziune în poezia interbelică*. Artă poetică *Plumb* poate fi analizată prin explorarea textului cu privire la structură și motive, corespondențe, cromatism poetic, atmosferă sufocantă, simbol central al poemului. Ultima oră alocată studierii acestei arte poetice poate să cuprindă și o dezbatere despre lirica bacoviană pornind de la un citat critic iar elevii să se refere și la alte texte lirice aparținând aceluiași poet. Pe de altă parte, imaginarul poetic bacovian se recompune, prin exerciții și întrebări, și în alte texte precum *Rar*, *De iarnă*, *Decembre*, *Nocturnă*, *Poemă în oglindă*, *Sonet*. Lectura prospectivă presupune integrarea textelor într-un tipar compozițional, precizarea elementelor care construiesc discursul liric asemenea unui monolog adresat. Prin lectura retrospectivă, sunt prezentate elementele definitorii ale universului poetic, ipostazele poetului și ale lumii, încadrarea poeziilor în simbolism, importanța limbajului artistic. Cât privește studiul de caz *Diversitate tematică, stilistică și de viziune în poezia interbelică*, se oferă texte lirice bacoviene și, în general, moderniste, apoi se trasează direcții de explorare ale acestora: comentarea unor citate critice, identificarea temelor, motivelor, aspectelor de organizare a tablourilor poetice, surprinderea textelor ca retorică prin elementele expresivității la nivelul limbajului, al specificului bacovian (viziunea asupra poeziei), idei poetice moderniste, epoci/curente/direcții literare, autori/opere reprezentative, particularități.

Este importantă recapitularea cunoștințelor pentru ambele probe ale examenului de bacalaureat, dar cea scrisă rămâne o punte de încercare întrucât elevul trebuie să elaboreze un eseu de două-trei pagini în care să dovedească însușirea temeinică a tehnicilor argumentative și a

competențelor de exprimare corectă a unui mesaj în scris. Pe parcursul orelor de limba și literatura română, la nivel liceal, pentru a facilita recepțarea operei poetice a scriitorului canonic George Bacovia, se pot aplica diverse metode care determină învățarea productivă și atractivă. Lectura antrenează mai multe operații de descifrare a textului literar: stabilirea motivelor cheie care intră într-un anumit raport, delimitarea câmpurilor semantice, evoluția seriilor de semnificație, analiza pe nivelurile limbii, a compoziției, prin relevarea tehnicii și viziunii poetice, evidențierea relațiilor intertextuale și integrarea într-o formulă potrivită universului scriitorului. Tocmai de aceea, activitățile de asimilare de cunoștințe, cele de învățare și exersare a unor strategii pe secvențe de text trebuie alternate cu activități de practică a lecturii, prin care se armonizează gânduri și sentimente, trăire și cunoaștere, dezvoltându-se competența lecturală.

Bibliografie:

- [1] Burgos, Jean, *Pentru o poetică a imaginarului*, Editura Univers, București, 1988.
- [2] Hegel, G.W.F., *Prelegeri de estetică*, Traducere de D. D. Roșca, Editura Academiei R.S.R., București, 1966.
- [3] Iosifescu, Silvian, *Construcție și lectură*, Editura Univers, București, 1970.
- [4] Marino, Adrian, *Dicționar de idei literare*, Editura Eminescu, București, 1973.
- [5] Pamfil, Alina, *Limba și literatura română în școală. Structuri didactice deschise*, ediția a III-a, Editura „Paralela 45”, Pitești, 2003.